

RELACIJE BIOPOLITIKE

[Petar Milat, Multimedia Institute - Zagreb]

Ne znam ni kada, ni kako, ni zašto sam jednog lepog dana otkrio da se u kući - nepristrasno govoreći - solidno jede i ovo treba da bude rečeno uz izvinjenje. Ali to sam možda otkrio nešto kasnije, već odrastao... Kako god, bilo je to otkriće vredno pažnje. Bio je to prvi pojam koji sam stekao o značaju koji kao institucije imaju porodice što sebi mogu da dopuste da sa izvesnom maštom i određenim osećanjem stvarnosti idu na pijacu.

Josep Pla, El quadern gris

Blanchot states more than once in L'Entretien infini that when another human approaches you - when the measureless remoteness of the unknown, the unreachableness of the Other, comes up close to you - you face one bleak choice, either speak or kill: do what you cannot do, do it without any ability to do it, or else go right to the extreme farthest limit of what you can do.

Ann Smock, What is There to Say?

i. Našim refleksijama nikad dosta i uvijek previše "zajednice", "zajedničkog" i "zajedničarenja". Nikad dosta i uvijek isuviše razmatranja, nagađanja i gatanja što je to "zajednica", što je to njen život i njena smrt. Ovakva pak tvrdnja implicitno ne pretpostavlja razlikovanje "zajednice" i "društva", gdje bi (ukoliko uvijek nanovo, ovdje - u "našim" refleksijama zapravo tražimo ili se odričemo "zajednice") "društvo" bilo onaj pozitivni pol u dihotomiji, svojevrsni deus ex machina koji će nas jednom već i zasvagda osloboditi stega i balasta "zajednice", istovremeno koncepta i prakse "zajedničarenja".

Pa što je lakše i ugodnije od takve dihotomije u kojoj su ulozi jasno markirani, u kojoj se jasno i historijski pouzdano može odrediti ono prije i ono kasnije? "Zajednica" - ono arhaično i klasično, "društvo" - ono moderno i uljuđeno. Teleološka struktura doima se neupitnom, razlažući "političko tijelo"¹ na organski više i niže stupnjeve razvoja.

No, "zajednica" je kod nas uvijek više i manje od "zajednice" - ona je istodobno politička struktura lišena svog vlastitog imena (dakle, prekrižena "zajednica",

¹ Za dekonstrukciju koncepta "političkog tijela" usp. Adriana Cavarero, *Corpo in figure*, Feltrinelli, Milano, 1995. - Ovaj tekst bio bi nezamisliv bez kontinuiranog dijaloga s Ugom Vlaisavljevićem, osobno i kroz mnoštvo tekstova, kao i sa Alexom Garcia-Düttmannom.

naprosto zajednica) i hiper-zajednica koja se konstituira i živi u vlastitom ekscesu i izobilju.

Ukratko, "zajednica" u našim refleksijama jesmo "mi". Kakve li tautologije! Pa nisu li "mi" uvijek neka zajednica? I ne pretpostavlja li "zajednica" uvijek neko "mi" bez koje uopće ne bi niti moglo biti riječi o "zajednici"?

Doista - s time svaka zajednica računa, ali ovdje je riječ o našem "mi" (našemu specifičnom imperijalnom "mi") - jednom/nekom "mi" zajednice koje je "zajednicu" i ono "mi" dovelo do krajnjeg poklapanja i do disolucije mogućnosti da "zajednica" uopće i postoji izvan jednog/nekog "mi", i obratno. "Zajednica", jednako "mi", jednako "Imperij".

Naše "mi" - to je dakle apsolutna zajednica imperijalnog "mi", zajednica koja je realizirala sav potencijal zajedničkosti, istodobno dokrajčujući mogućnost svake buduće zajednice. Potpuna zajednica na zalazu svake zajedničkosti.

Drukčije rečeno: naša "zajednica" jest krajnja i apsolutna zajednica svih zajednica stoga što se tu radi o zajednici koja u totalitetu artikulacije vlastitog/kolektivnog "mi" ne pretpostavlja jednu/neku suštinu zajedničkosti, već koja u svojoj konstituciji isključivo pretpostavlja te istovremeno briše relaciju između "zajednice" i "mi". "Zajednica" = "mi" i "zajednica" ≠ "mi"!

Imperijalna zajednica stoga nije više zajednica u kojoj se investiraju suštine, već je to zajednica relacionalnosti (zajednica odnosa "zajednice" i onog "mi"), istovremeno ozbiljena i dokrajčena, pa stoga i apsolutna. Drukčije, u drugom pokušaju: imperijalna zajednica jest kao apsolutna zajednica uvijek puno više i mnogo manje od zajednice. Na poseban način je ta zajednica stoga slijedom neizbježna, neumitna, neprevazilaziva i nemoguća. Neizbježna, nužna katastrofa. Katastrofa političkih relacija, a ne suština ili tijela.

No - postoji li uopće prostor za politiku izvan (političkih) relacija?

In order not to relate, and to break with the "logic of sovereignty" as well as with the bad infinity of iterability, of a perpetual, always renewed and always frustrated relating, one must maintain oneself in the relating of the relation. As a consequence, to speak of Auschwitz as a remainder does not just mean to relate to it through testimony. It means to become testimony and to stop testifying to something - to Auschwitz.

Alexander Garcia-Düttmann

ii. Punctum biopolitičke filozofije jest onaj religije, kao privilegiranog modusa odnošenja. Odnos boga i čovjeka posljednji je i najviši mogući - kako sistemski, tako i historijski - odnos prije nego što mišljenje u potpunosti realizira svoju nastalost. Tako barem kaže Hegel. Najviša i posljednja relacija - ujedno samo korak do onog do čega je zapravo stalo. No - a u tome je sadržana sva enigma filozofskog mišljenja nakon Hegela - je li realizacija filozofije moguća bez realizacije religije, kao totalnog mondijalnog sistema? ... Sistematski je to još možda i zamislivo, no historijski? Tim više što Hegel u svojim kasnim predavanjima o filozofiji religije konstatira upravo apsolutno-historijski debakl apsolutno objavljene religije. Pa time i relacionalnosti kao takve. Ne preostaje mu drugo no da ustvrdi kako smo time vraćeni u epohu pozne (rimске) imperijalnosti.

Suvereni odnos kakvim ga Agamben opisuje opis je istovjetnog factuma: apsolutno imamentno-relacionalni svijet u kojem je ipak moguće apsolutno, a to hoće reći, bitno promašivanje istine - laž. Utoliko je suvereni odnos još uvijek ostatak transcendencije u imanenciji, to jest, sila koja život nasilno tjera iz svijeta (kao odnošenja). U tome smislu Auschwitz jest (osobno) ime suspenzije svih relacija, no apsolutno lažno.

Tout se résume dans l'Esthétique et l'Économie politique

Stéphane Mallarmé

iii. U svojim predavanjima s kraja sedamdesetih godina Michel Foucault je minuciozno opisao što znači življenje u zajednici na kraju svih zajednica. Foucault je time - čak više no što je za njegova života bilo jasno - doveo do obrata u suvremenoj političkoj filozofiji. Manje nekom nepojmljivom inovativnošću, više svojevrsnim komprimiranjem i rekapituliranjem mnoštva teorijskih motiva iz fundusa modernističkog mišljenja o politici. Pritom je ime/naslov Foucaultova poznog mišljenja, a to je "biopolitika", kod samog Foucaulta ostalo poprilično ambivalentno,

provocirajući raznolika tumačenja, bez definitivnog konsenzusa oko toga što bi to doista bila "biopolitika". No, ovdje tu nejasnoću uzimam kao prednost, utoliko što "biopolitika" u fukoovskom smislu u ovom tekstu primarno označava "našu zajednicu" tj. Imperij.

Život koji je postao svoj vlastiti zakon, svoja vlastita mjera i cilj subjekt je politike takve "zajednice". No, a to je ovdje krucijalno, "zakon" života u ostvarenom i permanentno nestabilnom zajedničkom stanju (Imperiju) više nije zakon u smislu juridičko-političkog sistema, već je to akt koji posjeduje (samo) snagu zakona. Dakle, u takvom zajedničkom stanju politički akt par excellence reguliranja života postaje ukaz, akt koji ima snagu zakona a da sam nije zakon.

Logika suverenosti koja je u svojoj radikalizaciji dovela do preklapanja faktičkog i normativnog i do istovremene likvidacije političkog u uvjetima nestabilnog i iznimnog političkog stanja postaje po Foucaultu logikom guvernamentaliteta, tj. logikom neviše političkog vladanja i odlučivanja o granicama zajedničkosti. Politika ovdje nije ništa drugo no policija, u najstrožem značenju tog termina.

Ako, kao što sam rekao, policijski život u imperijalnom stanju reguliran ukazima predstavlja apokalipsu političkog, njegovo nemoguće i utopijsko ozbiljenje onda je moguće zaključiti da je politika i mišljenje političkog kakvim ga znamo time došlo do svog kraja i cilja.

Zaborav, nestanak ili smrt politike stoga nije samo ili je to ponajmanje destruktivan kraj svih stvari, utoliko što je politički modus odlučivanja zamijenjen jednim još efikasnijim i demokratskijim modusom odlučivanja, onim policije.

Život koji je bezostatno postao zakon, to ujedno znači i život koji je svoja vlastita apsolutna legitimacija. Životu koji živi svoju vlastitu utopiju nije problem manjak legitimacije, već njen višak.

Ali ono što je za mene ovdje zaista interesantno jest Foucaultovo razlikovanje teritorija i populacije a koje je u osnovi središnjeg razlikovanja suverenosti i governmentaliteta. Kod Foucaulta to je razlikovanje samo prošarano daljim diferenciranjima, pa stoga nije moguće jednoznačno kazati u kakvom točno odnosu stoje logike suverenosti i governmentaliteta: Je li governmentalitet nastavak i ekstenzija polja suverenosti, ili se to dvoje međusobno isključuju? Je li suverenost klasična a governmentalitet moderan?

Suverenost upravlja teritorijem, governmentalitet populacijom - što se ne poklapa s razlikovanjem fizičkog i psihičkog prostora kao što bi se to na prvi pogled dalo zaključiti. Suverenost vlada i tijelima i dušama i podjelama na tijela i duše, dok je vladavina governmentaliteta puno prekarnija i nestabilnija jer governmentalitet upravlja s onu stranu svih tijela i duša i s onu stranu njihovih podjela. I ako sintagma "nominalistički materijalizam" koju se tako često rabi da se opiše Foucaultovo mišljenje uopće ima smisla nužno je slijedom utvrditi da governmentalitet upravlja onim što Marx naziva "general intellect".

To je intelekt ili fundamentalna proizvodna snaga života s onu stranu svih zamislivih relacija tijela i duše, teritorija i populacije. Intelekt tako shvaćen dakle nadmašuje (istobno realizirajući i ostavljajući za sobom) fizičke/teritorijalne prostore suverenosti kao i psihičke/populacijske prostore governmentaliteta. Ili, kao što sam prije rekao - to je politika koja je postala policija, tj. politika bez prostora za politiku.

Zanimljivo je stoga promatrati kako je Foucault u svojoj maniri "novog pozitivizma" nastojao opisati dinamiku takve jedne strukture zajednice koja je

određena intelektom kao primarnim motorom društvene produkcije. Ako je "nacionalizam" koncept koji opisuje strukturu uključivanja/isključivanja narodne suverenosti, za governmentality to je "rasizam" - drži Foucault. No, posve čudni rasizam, naime rasizam bez rase/rasa koje bi se s obzirom na neku psiho-fizičku karakteristiku uključilo ili isključilo iz "zajednice". Ili, intelektualni rasizam.²

Intelektualni rasizam kao pokretač governmentality sveobuhvatan je i ne dopušta ništa sebi izvanjsko. To je *nunc stans* zajednice koja više ne poznaje priziva i koja ne ostavlja mogućnost bijega.

iv. Misao Jean-Luca Nancyja u svim svojim osebujnim meandrima ističe se zasebitim akcentuiranjem pitanja "zajednice". Vjerojatno je stoga Nancy onaj suvremeni filozof koji je, tvrdim, najdublje iskusio pitanje granica zajednice, i nasilja koje je povezano uz granice zajednice. Prije svega je tu riječ o zajednici koja je prošla kroz svoje vlastito "raz-djelovljenje", tj. temeljnu krizu stvaranja zajednice i stvaranja u zajednici.

Svakako je metodski zanimljivo da Nancy "zajednicu" još uvijek misli u kategoriji suverenosti, no kad se поближе pogleda takva suverenost nema baš nikakve veze s klasičnim definicijama suvereniteta. Nancy će tako za suverenost reći: "Princip oduzimanja a ne nametanja ni utemeljenja".³ Ili, "prazan prostor 'same' suverenosti".⁴ Ovdje si dopuštam proizvoljnost da tu nancyjevsku suverenost re-deskribiram u smislu Foucaultovog governmentality, uz sve moguće ograde i ograničenja takva izjednačavanja.

² Intelektualni rasizam ovdje je drugo ime za ono što Hardt i Negri nazivaju "Imperijem".

³ Jean-Luc Nancy, *Stvaranje svijeta ili mondijalizacija*, Jesenski & Turk, Zagreb, 2004. str. 165

⁴ *ibid*, str. 156

No, centralni motiv kojeg je vezano uz pitanje "zajednice" Nancy u posljednje vrijeme započeo isticati jest onaj stvaranja, i to upravo stvaranja kao *creatio ex nihilo*. Politički egzodus tako postaje pitanje mogućnosti radikalnog stvaranja koje ne samo da sve zadano dovodi u pitanje, već sebe prvenstveno i iskonski postavlja u ono "ništa" suverenog odnosa. Radi se o pokušaju da se istovremeno i zajedno misle stvaranje iz ničega i konačnost zajednice (to jest, konačnost kao nemogućnost postojanja transcendentnog i totalizirajućeg utemeljenja zajedničkosti). Čini se, dakle, da je riječ o nemogućoj misiji!

Da se još jednom vratim na ishodište: Nancy je mislilac prekrizene zajednice, ~~zajednice~~ - kao upravo one zajednice čije je "ništa" izloženo, čije se "ništa" stvara. "Ništa" suverenog odnosa, a ne "ništa" suštine. Nansijevska lekcija, čini mi se, više cilja da ukaže da jedno de-esencijaliziranje koncepta i prakse "zajednice" ostaje prekratko, ukoliko je posve moguće zamisliti zajednicu bez suštine, a u kojoj je dalje na snazi ništa manje obvezatni i određujući imperativ (političkog) odnošenja.

Ništa koje nastaje iz ništa - to je nulta formula (stvaranja) zajednice po Nancyju. Nastajanje čini se jedinim motorom zajednice, koji prostor s onu stranu prostora (prostor s onu stranu imperativnog odnošenja) otvara za mogućnost transformacije. U suprotnom, teško da bi se radilo o nečemu što bi nadmašivalo *horror vacui* praznog prostora zajednice i isprazne naredbe su-života.

Nancyjeva ogoljena i ništavna suverenost približila se pitanju prostornosti zajednice i mogućnosti izlaska/separatizma takoreći asketski, minimalno. Ostavljajući nam teško, skoro pa neodlučivo pitanje: "A kada bi pobuna naroda bila suverenost?" (Stvaranje svijeta, str. 166)

v. "Homo sacer" započinje, ili nam barem to tako u svojoj misanoj gesti Giorgio Agamben želi prikazati, tamo gdje Nancyjevo istraživanje granica zajedničkosti prestaje ili odustaje. U svakom slučaju, već na početku figure odvajanja i nepristajanja!

Ne prepričavajući ovdje Agambenovo shvaćanje "razdjelovljene zajednice", skrenuo bih pažnju na ono što mi se čini prikladnim za kontekst "Imperija". A to je kod Agambena jedan koncept, kojeg ni on sam barem zasad još nije u cjelosti rasvijetlio - *disbando*. Razvrgavanje veza ili radikalna separacija. Najdalje je *disbando* bio određen u Agambenovoj studiji "L'aperto", no za političku filozofiju dragocjeniji uvidi su oni iz studije o izvanrednom stanju. Samo što ni u "Izvanrednom stanju" konceptualno nije sasvim jasno gdje Agamben smjera, utoliko što je *disbando* određen teološkim parom *pleroma/kenosis*.

Slično Nancyju Agamben pretpostavlja da je "ništa" političkog odnosa, iako prazno i ogoljeno zapravo bremenito, to jest, da iz tog "ništa" nastaje (stvara se) zajednica. No, Agamben to "ništa" u daljnjem koraku smatra podvojenim - na politički kvalificirani i diskvalificirani život, na *bios* i *zoe*. Podvojenost "ništa" u smislu zajednice, fenomenologijski određene, sastoji se u (uzajamnom) asimetričnom odnosu ili komunikaciji između dvaju polova. Bez obzira bio li ništavni imperativ zajednice još u registru percepcije (kao glas, pogled, dodir itd.) ili bio on imperceptibilan, asimetričnost imperativa uvijek je zagarantirana temporalnom asimetrijom odnosa. Prazni imperativ zajednice (političkog odnošenja) je bez iznimke "uvijek već" ili "tek da bude", što znači vremenski jasno određen. Imperativ zajedničkog, iako ništavan, stoga je diskriminatoran u modusu temporalnosti, tj. kao imperativ vremenske ireverzibilnosti.

Intelektualni rasizam koji život totalno udvaja u kvalificirane i diskvalificirane oblike (koji nikako nisu apsolutni, već vremenski i historijski relativni) jest rasizam bez rase, ali kao takav je - uprkos ispraznosti vlastite zakonitosti - još uvijek odnos, i to onaj vremenski na "prije" i "poslije". Stoga je ništa nansijevske suverenosti za Agambena još uvijek nedovoljno da opiše politički prostor s onu stranu (zajedničkog) odnošenja.

Veliki projekt 20. stoljeća u filozofiji (barem hajdegerijskog tipa) bilo je otkrivanje jedne nove prostornosti i to putem mišljenja jedne drukčije vremenitosti. Hajdegerijski izazov mišljenju sastojao se upravo u nastojanju da se domisli jedna ne-diskriminatorna vremenitost, lišena punktualnih momenta sada (kao ono prije i ono kasnije). No, prostorni raspored bitka kod Heideggera u krajnjoj je istanci ostao vezan uz ireverzibilnost (konačnost) povijesnih zgoda. Ili drukčije rečeno: ništa nastaje iz ništa, nepovratno.

Agambenova je intuicija tu posve drugog kova, sasvim inspirana Benjaminovim tezama o historiji koje upravo u svjetlu fašističke prijetnje Evropi nastoje oko jedne nove i heterodoksne marksističke koncepcije povijesti. Fašizam - to je za Benjamina prije svega prijetnja ireverzibilnosti historije, koja bi pobjedom fašizma - možda konačno i zasvagda - postala samo poviješću pobjednika.

Utoliko je *disbando*, razvrgavanje veze, bazično destrukcija vremenskog odnosa i zagovor reverzibilnosti povijesti.

U biblijskoj su kaži o Izlasku napuštanje zemlje sužanjstva (Egipat) i dolazak u prostor slobode (Izrael) omeđeni "praznim"-stvaralačkim, vremenskim intervalom od 40 ljeta provedenih u pustinji. Transformacija prostora tu implicira svojevrsno napuštanje ili barem pražnjenje vremena, koje se time potencira da jednom i to

nepovratno počne nanovo ili isprva stvarajući istodobno i apsolutno novi prostor slobode.

Separatizam *disbando*-a razvrgava vremenski odnos koji je u osnovi rasističkog udvajanja života. Izlazak te vrste nije napuštanje prostora ni vremena u ime nekog novog prostora ili vremena, koji bi nepovratno trebali da izbave život iz sužanjstva u ciljanu slobodu spasenja.

Intelektualni ili komunikativni rasizam - iako bez prototipske rase - diskriminira i to apsolutno na bazi nepovratnosti i ništavnosti političko-povijesnog stvaranja (ništa iz ništa).

Mogućnost demokratskog i anti-rasističkog separatizma sadržana je pak u nagovještaju mogućnosti zajednice bez odnošenja, jednog mi bez udvajanja.